

Kafkaslarda Güç Dengeleri ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan Demiryolu

Metin USTA
İstanbul Bilgi Üniversitesi,
Siyaset Bilimi Bölümü

Soğuk Savaşın bitimiyle Sovyetler Birliğinin mirası olan topraklar üzerinde yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması Türkiye'ye Avrasya bölgesinde hem ekonomik hem de kültürel olarak yeni fırsatlar doğurdu. Bunların en başta gelenleri Türk Cumhuriyetleriyle kültürel geçmişin de etkisiyle bölgesel iş birlikleri oluşturabilmek ve Hazar Havzasındaki zengin yeraltı kaynaklarının ilgili pazarlara ulaşmasında köprü olabilmektir. İşte bu bağlamda hayata geçirilmeye çalışılan Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki demiryolu projesi en az Bakû, Tiflis, Ceyhan Petrol Boru Hattı kadar önemlidir.

Bahsi geçen projenin önemi sadece bölgeye getireceği ekonomik canlılıkla sınırlı düşünülmemelidir. Şayet bu proje bu üç ülkenin istekleri şeklinde hayata geçerse Ermenistan'ı bölgede ticari olarak yeni tecritler beklemektedir. İşte bu nedenle ABD'deki Ermeni Lobisi özellikle Temsilciler Meclisi'ne sundukları bir tasarı ile projenin değiştirilerek halen var olan Kars-Gümrü Demiryolu'nun da projeye dâhil edilmesini talep ettiler.¹

Türkiye için Kafkasların ne anlama geldiği açıklanırsa projenin var olan şekliyle hayata geçmesinin ne gibi anlamları olduğu daha iyi anlaşılabilir. Türkiye açısından Kafkasya'nın önemi Dışişleri Bakanlığı'na göre şöyle tanımlanmaktadır: "*Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney arasında geçiş bölgesi olan Kafkasya, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde Avrasya'da kurulan enerji ve ulaştırma koridorlarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu konumuyla stratejik pozisyonu daha da gelişen bölge tüm Avrasya'da istikrar ve refahın tesisi açısından da giderek artan bir öneme sahip olmuştur.*"²

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye bölgeye yönelik açılımlarında stratejik planlamalar yapmaya çalışmaktadır. Bu nedenle özellikle Gürcistan ve Azerbaycan'ı içine alacak bir demiryolu projesi ile hem Gürcistan ekonomisine bir canlılık getirilmiş olacak hem Azerbaycan ve Gürcistan entegrasyonu artırılmış olacak hem de Türkiye benzeri projelerde Orta Asya'ya açılmada kendine yeni bir koridor yaratmış olacaktır.

Gürcistan-Azerbaycan açısından projenin önemi:

Sovyetler birliğinden ayrıldıktan sonra her iki ülke de tam olarak bağımsız kalabilmek için mücadele verdiler. Yeni dönemde eski etkinlik alanlarını kaybetmemek için çevre ülkelerini BDT çatısı altında toplamak isteyen Rusya, Gürcistan ve Azerbaycan'a karşı çeşitli manevralar denemiştir. Rusya nihayetinde her iki ülkeyi de BDT içine çekmiş olsa da yaşanan gelişmelerde bu ülkelerin görece daha bağımsız davranmalarını engelleyememiştir. Bugün BDT içerisinde Rusya yanlısı ve Batı yanlısı olmak üzere iki kutup oluşmuş durumdadır. Batı yanlısı olarak politikalar geliştiren GUUAM'ın en başta gelen iki ülkesi Gürcistan ve Azerbaycan'dır.³

Gerek Azerbaycan'ın Batıya açılmak için Rusya tekelinden kurtulma isteği, gerekse Gürcistan'ın ekonomik gelişmesini arttırabilmek ve Asya'ya açılabilme için jeopolitik konumunu getiriye dönüştürme isteği bu iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmaktadır.⁴

Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan üçgeninde projenin önemi:

Bu üç ülkeye bakarak bir projeksiyon yapmamız gerekirse şunlar söylenebilir. Kafkasya bölgesinde ve Orta Asya'da demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi henüz yerleşebilmiş kavramlar değildirler. Bunun olabilmesi için model olarak gösterilen ve bölgenin en başarılı ülkesi olan Türkiye, bölgeye yönelik geçmişten de gelen kültürel bağlarını kullanarak yeni bir açılım geliştirmek istemektedir. İlk dönemlerde bu açılımın adı "ağabeylik" olarak konulsa da bugün bu kavram yerini stratejik ortaklık anlayışına bırakmıştır.

Türkiye'nin soydaşlarına yönelik yaklaşımı dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından 25 Ağustos 1995'te şöyle dile getirilmiştir: *"Bizim kardeş ülkelerimiz hiçbir engel olmaksızın dünya pazarları ile doğrudan bağlantı kurmalıdırlar. Türkiye'nin doğal gaz ve petrol konusundaki yaklaşımı bu çerçevede ele alınmalıdır."*

Aynı dönemde Devlet Bakanı olan Necmettin Cevheri de şu ifadeleri kullanmıştır: *"Türkiye için en önemli konu Azeri Petrolleri için bir boru hattı kurmak değildir. Bundan daha da önemlisi yeni bağımsız olan ve kapılarını Batıya açan bu ülkelerin bir birliktelik içerisinde hareket edebilmesidir. Bizim için de önemli olan onlarla bu birliktelik içinde olabilmektir."*

Bütün bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye bölgeye sadece maddi getirilen üzerinden bakmamaktadır. Geliştirilmeye çalışılan politika hem ekonomik hem de siyasi ve kültürel öğeler içermektedir. Doğru olanı da budur. Burada şunu da eklememiz gerekiyor. Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmaya çalıştığı bu dönemle PKK terörünün en üst seviyeye çıktığı dönemin üst üste gelmesi ilginç bir rastlantıdır!⁵

Ermenistan açısından projenin etkileri:

Bilindiği üzere Ermenistan demiryolu projesine dâhil olan üç ülkenin ikisi ile doğrudan problem yaşamaktadır. Hatta bu iki ülke ile olan sınırları işlemez vaziyettedir. Bütün bunun yanında bir de Karadeniz'e tek çıkış kapısı olan Gürcistan'ın bu ikiliye dâhil olması Ermenistan açısından tam bir tecrit anlamına gelmektedir.

Azerbaycan ile problemini dengeleyebilmek için Rusya ile sıkı askeri ilişkilerini devam ettirmek zorunda kalan Ermenistan ticari olarak aynı başarıyı gösterememektedir. Gürcistan üzerinden ülkeye giren mallara da Kasım 2004 itibarıyla Azerbaycan'ın itiraz etmesi ile bu durum iyice zorlaşmıştır.⁶

Yaşanan tüm bu gelişmeler sonucunda şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Bölgedeki ayrışmalar neticesinde Ermenistan gibi Rusya safında olan ülkeler aynı zamanda İran ile daha yakın ilişkiler kurmaya doğru giderken Batı ve ABD tarafındaki ülkelere Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmaktadır. Bu çerçeveden de bakılacak olursa doğal kaynaklarını Batıya pazarlamak durumunda olan Azerbaycan ve bu alış-veriş sırasında ekonomisini canlandırmak isteyen Gürcistan da kaçınılmaz olarak Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak zorunda olacaklardır.⁷

İşte bütün bu nedenler ve tabii Ermenistan'ın bahsi geçen ülkelerle olan sorunları nedeniyle bölge politikalarında ayrıştırılma işlemi derinleşmektedir.

Burada belirtilmesi gereken bir başka husus da şudur. Ermenistan'ın tecridinin derinleşerek devam etmesi bölge için hem güvenlik açısından hem de siyasi açıdan sorunları doğurabilir. Bunun engellenmesi için öncelikle Ermeni Devleti'nin komşularıyla olan ilişkilerini en az

sorun olacak şekilde yeniden düzenlemesi kendi yararına olacaktır. Bu bağlamda Ermenistan'ın askeri üstünlüğüne güvenerek işgal altında tutmaya devam ettiği Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinden ve çevresindeki yedi ilden çekilmemesi halinde askeri olarak dengelediğini düşündüğü Azerbaycan'ın artan petrol gelirleriyle mevcut durumu lehine çevirebilme ihtimali yüksektir.⁸ Esas itibarıyla Kafkaslar Bölgesinde bu iki ülke arasındaki sorun nedeniyle her an tırmanışa geçebilecek gerilim ortamı da bu adımla ortadan kalkabilecek ve bölge çok daha istikrarlı bir ortama rahatça kavuşacaktır. Ayrıca Ermeni Diasporası'nın uluslararası arenada Türkiye aleyhtar faaliyetleri nedeniyle gergin olan Türkiye ile ilişkiler de Ermenistan'a büyük zarar vermektedir. Türkiye ile sorunların derinleşmesinde diğer bir etken de Ermeni Devleti'nin Türkiye ile sınırlarını tanımamasıdır. Bahsi geçen demiryolu projesinde ABD'deki Ermeni Lobisi'nin de dile getirdiği Gümrü-Kars demiryolunun tekrar işler hale getirilmesi ve sınırın açılabilmesi için Ermenistan'ın bu politikalarından tamamıyla vazgeçmesi gerekmektedir. Ayrıca Türk devlet adamları da Ermeni meslektaşlarını bu konuda stratejik ve akılcı davranmaya ikna etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde Ermeni Devleti'nin halkına müreffeh bir yaşam sunması ve bölgeye istikrarın yerleşmesi hayli güç olacaktır.

* **Daha önce** <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=177> adresinde yayınlanmıştır.

¹ Şehriban Kırac, Kafkaslarda Demiryolu Kavgası, Dünya Gazetesi, 25 Ağustos 2005, İstanbul. Syf:11

² T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 29.07.2004. Bkz:

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Kafkasya/GuneyKafkasyaileIliskiler/

³ GUAM Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova tarafından oluşturulduktan sonra bünyesine Özbekistan'ı da katarak GUUAM olarak anılmaya başlanmıştır. Bu gruba dâhil ülkelerden Özbekistan ayrılacağını bildirmiştir.

⁴ Ömer Faruk Ünal, Journal of Qafqaz University, Volume: III, Number: I, Bakû, 2000. sf: 12

⁵ Süha Bölükbaşı, Europe-Asia Studies, Vol. 50, No:3 (May, 1998), pg: 401

⁶ Araz Aslanlı, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan İşbirliği ve Gürcistan Türkleri, TUSAM, Bkz: <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=136>

⁷ Svante E. Cornell, Geopolitics and Strategic Alignments In The Caucasus and Central Asia. Journal of International Affairs, June-August 1999, Volume:IV, Number:2 Bkz:

<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume4/June-August1999/cornell.pdf>

⁸ A.g.e